

Mikayılı Yasin Rasim oğlu,

hüquqşünas

E-mail: mikayilli.yasin2022@gmail.com

UOT 343.7

DOI 10.30546/2218-9130. 01.351.2024.86

MÜLKİYYƏT ƏLEYHİNƏ CİNAYƏTLƏRLƏ MÜBARİZƏNİN MÜASİR PROBLEMLƏRİ

Açar sözlər: mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlər; oğurluq, soyğunçuluq, quldurluq, dələduzluq, əmlakı qəsdən məhv etmə və ya zədələmə, aldatma, saxta sənədlərdən istifadə etmə, cinayətlərin real məcmusu.

Ключевые слова: преступления против собственности, ограбление, грабеж, разбой, мошенничество, умышленные уничтожение или повреждение имущества, обман, использование поддельных документов, реальный совокупность преступлений.

Keywords: property crimes, larceny, robbery, fraud, intentionally destroying or damaging the property, cheating, document fraud, using fraud documents, real totality of offences.

Mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlərlə mübarizə hər bir cəmiyyətdə olduğu kimi, bizdə də hər zaman aktual olaraq qalmaqdadır. Müasir dövrdə bu növ cinayətlərin sürətlə yeni-yeni təzahür formaları və törədilmə üsulları yaranır. Ona görə də qanunvericilik, məhkəmə şərhləri və izahları ya bu sürətli dəyişmələrə çevik reaksiya verməli, ya da elə səviyyədə olmalıdır ki, cinayət təqibini həyata keçirən orqanlar cinayət törətmiş şəxsi məsuliyyətə cəlb edərkən çətinliklərlə üzləşməsinlər, cinayət törətmiş şəxslər məsuliyyətdən kənar qalmasın, cinayətqar qəsdə məruz qalmış şəxslərin pozulmuş hüquqları bərpa edilsin.

Təəssüflə qeyd olunmalıdır ki, qüvvədə olan cinayət və cinayət-prosessual qanunvericiliyində, o cümlədən digər qanunvericilik aktlarında olan bir çox boşluqlar və çatışmazlıqlar, hüquq tətbiq etmə təcrübəsindəki qeyri-müəyyənliklər, vahid istintaq və məhkəmə təcrübəsinin formalaşmasına imkan verməmiş, Konstitusiya Məhkəməsi və Ali Məhkəmə plenumlarının qərarları belə problemləri əsasən aradan qaldırmağa kömək etsə də, bəzi qərarlar əksinə yeni-yeni ziddiyyətlərin yaranmasına səbəb olmuşdur.

Hesab edirəm ki, qanunvericilik aktları ilə bağlı şərh və izah xarakterli məhkəmə qərarları qəbul edilərkən onların tətbiq edilməsi imkanları və digər əhəmiyyətli hallar nəzərə alınmalı, qərarlar normaların düzgün tətbiqinə, ziddiyyətlərin və çətinliklərin aradan qaldırılmasına, vahid istintaq və məhkəmə təcrübəsinin formalaşmasına, qanunvericiliyin hüquq tətbiq edənlər tərəfindən eyni qaydada tətbiq edilməsinə nail olunmalı, hüquqi müəyyənlik prinsipi təmin edilməlidir. Hüquqi müəyyənlik prinsipi Konstitusiyanın Preambulasında əksini tapan qanunun aliliyinin əsas elementlərindən biridir. Hüquqi müəyyənlik prinsipi digər tələblərlə yanaşı, ən ümumi mənasında mövcud hüquqi vəziyyətə aid aydınlığı və müəyyənliyi nəzərdə tutur. Hər bir qanunun və ya onun hər hansı bir müddəasının hüquqi müəyyənlik prinsipinə cavab verməsi olduqca vacibdir. Konstitusiya

Məhkəməsi Plenumunun bir çox qərarlarında dəfələrlə istinad etdiyi hüquqi müəyyənlik prinsipinin təmin edilməsi üçün hüquq normaları birmənalı və aydın olmalıdır. Bu, öz növbəsində hər kəsə onun hüquq və azadlıqlarını müdafiə edəcəyinə, hüquq tətbiqedənin hərəkətlərinin isə proqnozlaşdırıla bilən olacağına əminlik verməlidir. Bunun əksi, yəni hüquq normasının məzmununun qeyri-müəyyənliyi hüquq tətbiq etmədə məhdudiyətsiz mülahizə üçün imkan yaratmaqla, hər bir normativ hüquqi aktın əsasında dayanmalı olan qanunun aliliyi, qanun və məhkəmə qarşısında bərabərlik və ədalət prinsiplərinin pozulmasına gətirib çıxara bilər. Qanunverici tərəfindən Konstitusiyada təsbit olunmuş hər hansı hüququn həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi zamanı hüquqi müəyyənlik prinsipinin nəzərə alınmaması həmin hüququn pozulması ilə nəticələnə bilər. Qanunun aydın və proqnozlaşdırıla bilən olması hüquqi dövlətin vacib təzahürlərindən biri olan qanunun ümumiliyini təmin etmək zərurəti ilə uzlaşmalıdır [1]. Nəzərə almaq lazımdır ki, qanunun mətninin mütləq aydınlığı (qanunvericinin bütün mümkün ola biləcək həyati halları qanunda nəzərdə tutması) qeyri-realdır. Bu səbəbdən qanunda ümumi anlayışlardan istifadə edilməsi qaçılmazdır. «Normativ hüquqi aktlar haqqında» Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Qanununun 64.9-cu maddəsinə əsasən, qanunda normaların həddindən artıq detallaşdırılması Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə müəyyən edilmiş icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətlərinə müdaxiləyə gətirib çıxarmamalıdır [2]. Hüquqi normaların bəzən qaçılmaz olan natamamlığı və ya qeyri-müəyyənliyi isə məhz məhkəmə təcrübəsi vasitəsilə aradan qaldırılır.

Hüquq nəzəriyyəsinə formalaşmış fikrə əsasən, hüququn təfsiri normanın mətninin mənasının aydınlaşdırılması və izahıdır. Hüquqi boşluq isə əksinə, hüquqi məsələni tənzimləyən normativ mətnin olmamasını və ya natamam olmasını

nəzərdə tutur. Normativ akt konkret mübahisəli məsələnin həlli üçün nəzərdə tutulduqda, lakin nəticə etibarilə mətninin ikimənalılığı və ya qeyri-dəqiqliyinə görə deyil, natamamlığına görə bunu etmək qabiliyyətində olmadıqda boşluq yaranır. Beləliklə, baxmayaraq ki, hüquqi boşluğun müəyyən edilməsi yalnız hüquq normasının təfsir edilməsindən sonra mümkün olur, onun aradan qaldırılması hüquq normasının təfsiri prosesi çərçivəsində həyata keçirilmir. Hüquq tətbiqedən normanın məzmununu, o cümlədən nəzərdə tutulan mənanı müəyyən etməklə həmin normanın qeyri-müəyyənliyini və ikimənalılığını aradan qaldırmış olur. Boşluğun aradan qaldırılması zamanı isə hüquq tətbiqedən faktiki olaraq konkret hüquqi mübahisənin birdəfəlik həlli üçün qanunvericiliklə müəyyən edilmiş meyarlara müvafiq davranış qaydası müəyyənləşdirir. Nəzərə alınmalıdır ki, hüquq tətbiqedici tərəfindən qanunvericilik normasının yanlış təfsir edilərək başqa qaydada tətbiq olunması hüquqi müəyyənlik prinsipinin pozulmasına gətirib çıxara bilər (Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 74-cü maddəsinin və Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 39, 40 və 305.1-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 2021-ci il 14 sentyabr tarixli Qərarı). Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu həmin Qərada vurğulamışdır ki, cinayət hüquq normalarının dəqiqliyi, aydınlığı, birmənalılığının ümumhüquqi meyarları hamının qanun və məhkəmə qarşısında bərabərliyi prinsipindən irəli gəlir və bu meyarlar Cinayət Məcəlləsinin qanunçuluq prinsipinin təmin edilməsinə xidmət edir. Belə ki, hamının qanun və məhkəmə qarşısında bərabərliyi və qanunçuluq prinsiplərinin təmin edilməsi yalnız cinayət hüquq normalarının bütün hüquq tətbiqedən orqanlar tərəfindən vahid anlaşılması və şərhli nəticəsində mümkündür. Əksinə, qanunçuluq prinsipi baxımından hüquq norma-

larının məzmununun qeyri-müəyyənliyi hüquq tətbiqetmə prosesində hədsiz mülahizələrə və özbaşınalığa gətirib çıxarmaqla bərabərlik, qanunun aliliyi prinsiplərini də pozmuş olar. Qeyd olunan prinsiplərə riayət olunması, bununla da cinayət prosesini həyata keçirən orqanlar tərəfindən qarşıda duran vəzifələrin qanuna əsasən yerinə yetirilməsi cinayət mühakimə icraatının məqsədlərinə nail olunmasına xidmət etməklə, nəticədə hər kəsin hüquqlarının müdafiəsini də təmin etmiş olur. Hüquqtətbiqedici tərəfindən mübahisə doğurmayan qanunvericilik normasının yanlış təfsir edilərək başqa qaydada tətbiq olunması hüquqi müəyyənlik prinsipinin pozulmasına gətirib çıxara bilər. Cinayət mühakimə icraatında cinayət prosesini həyata keçirən orqanların hər bir prosesual hərəkətləri qanunvericilikdə dəqiq və birmənalı tənzimlənmişdir. Hüquqi müəyyənlik prinsipi onu da tələb edir ki, bu orqanlar cinayət-prosessual qanunvericiliyindən kənar hərəkətlərə yol verməməli, cinayət təqibi zamanı qanunvericilikdə müəyyən olunmuş cinayət prosesi mərhələlərinin xüsusiyyətlərinə, ardıcılıqlarına, təyinatına, prosesual hədlərinə və s. dəqiq riayət etməlidirlər. Cinayət prosesinin hər bir mərhələsinin qarşısında duran vəzifələrin düzgün yerinə yetirilməsi nəticə etibarilə cinayət mühakimə icraatının vəzifələrinin həyata keçirilməsinə xidmət etməklə, hər kəsin hüquqlarının müdafiəsinə təminat vermiş olur [3].

Xüsusi qeyd etməyi vacib hesab edirəm ki, qanunvericilikdə, məhkəmə şərh və izahlarında qeyd olunmuş bir sıra məsələlərlə bağlı hüquq tətbiqedənlər arasında müxtəlif baxışlar vardır. Fikrimizcə, aidyyəti məsələlərlə bağlı Konstitusiyaya Məhkəməsi və Ali Məhkəmənin plenum qərar layihələri hazırlanarkən hüquq tətbiq edənlərlə, xüsusən istintaq orqanları ilə müzakirə edilərək hüquq tətbiq edənlər tərəfindən verilən təkliflər və rəylər nəzərə alınmalıdır.

Elm ictimaiyyətinin və hüquq tətbiq edənlərin diqqətini mülkiyyət əleyhinə olan cina-

yətlər sahəsində qanunvericilikdə, istintaq və məhkəmə təcrübəsində mövcud olan aşağıdakı qeyri-müəyyənliklərə, problemlərə, nöqsanlara və çatışmazlıqlara cəlb etməklə onların həlli yolları ilə bağlı real təkliflər verməyi də zəruri hesab edirik:

1. Mülkiyyət əleyhinə cinayətlərlə mübarizənin aparılmasında əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin müstəsna önəmi vardır. Lakin bu sahədə bir sıra hüquqi və praktik problemlər vardır. Belə ki, “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” 28 oktyabr 1999-cu il tarixli Qanunun 16.1-ci maddəsində “əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş materiallar bu qanuna müvafiq əldə edildikdə və Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin tələblərinə uyğun təqdim edildikdə və yoxlanıldıqda, cinayət təqibi üzrə sübut kimi qəbul edilə bilər” [4] norması təsbit edilsə də, həmin qanunda konkret olaraq cinayətin predmetinin, cinayətin izlərinin, əşyaların, sənədlərin, habelə gələcəkdə sübut əhəmiyyəti kəsb edə biləcək digər əşyaların “aşkar edilməsi”, “götürülməsi” anlayışları öz əksini tapmamış, yalnız “əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş materiallar” anlayışına istinad edilmiş, lakin əşyaların (materialların) aşkar edilib götürülməsinin prosedur qaydaları, əməliyyat-axtarış tədbirlərinin gedişində yaxalanmış şəxsin əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin subyekti tərəfindən üstünün yoxlanılaraq üzərindən cinayətin predmeti olan əşyanın götürülməsinin əməliyyat tədbiri kimi adı, aparılma qaydası, əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin nəticələrinin hansı sənədlərlə rəsmiləşdirilməsi, əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş materialların istintaq orqanına hansı qaydada təqdim edilməsi müəyyən edilməmişdir. Eyni zamanda CPM-in 137-ci maddəsində “əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş materiallar «Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun əldə olunduqda və bu

Məcəllənin tələblərinə uyğun təqdim edildikdə və yoxlanıldıqda, cinayət təqibi üzrə sübut kimi qəbul edilə bilər” [5] müddəası əksini tapsa da, həmin Məcəllədə də əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş materialların təqdim edilməsi və yoxlanılmasının qaydası nəzərdə tutulmamışdır.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və ya onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə dair cinayət işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 2011-ci il 4 mart tarixli 2 nömrəli qərarı Cinayət-Prosessual Məcəllə və “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” 28 oktyabr 1999-cu il tarixli Azərbaycan Respublikası Qanununda olan bu və ya digər boşluqların aradan qaldırılması və həll yollarının müəyyənləşdirilməsi üçün qəbul edilsə də, əsl həqiqətdə bu boşluqları, qanunların tətbiqindəki çətinlikləri aradan qaldırmamış, yeni-yeni ziddiyyətlərin yaranmasına və səhv təcrübənin formalaşmasına gətirib çıxarmışdır.

Ali Məhkəmə Plenumunun bu qərarı qəbul edildikdən sonra keçən 10 ildən artıq müddətdə əməliyyat-axtarış fəaliyyəti subyektlərinin fəaliyyəti məhdudlaşdırılmış, onlar nəinki narkotiklərlə bağlı cinayətləri, digər bütün cinayətləri, o cümlədən mülkiyyət əleyhinə olan cinayətləri törətmiş şəxslərin yaxalanması və cinayətin predmetini təşkil edən əşyaların götürülməsi ilə bağlı keçirdikləri əməliyyat-axtarış tədbirlərinin nəticələrini rəsmiləşdirmək imkanından məhrum olmuşdur. Təcrübədə əməliyyat-axtarış tədbirlərinin nəticələri əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin subyektləri tərəfindən deyil, qanunla nəzərdə tutulmadığı halda faktiki olaraq təhqiqatçı, bəzi hallarda isə müstəntiq tərəfindən rəsmiləşdirilir, cinayət-prosessual qanunvericiliyin tələblərinə zidd olaraq yaxalanmış şəxs şübhəli şəxs qismində tutulur, daha sonra onun üzərində təhqiqatçı, bəzi hallarda isə müstəntiq tərəfindən vəkilin iştirakı ilə

şəxsi axtarış keçirilir, təhqiqatçı, bəzi hallarda isə müstəntiq tərəfindən nəqliyyat vasitələrinə baxış, binalarda, o cümlədən yaşayış yerlərində, binalarda məhkəmə qərarı əsasında axtarış keçirilir, cinayətin predmeti, o cümlədən oğurlanmış əşyalar aşkar edilərək götürülür. *Hesab edirik ki, “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununda və Cinayət-Prosessual Məcəlləsində dəyişikliklər edilməklə əməliyyat-axtarış fəaliyyəti ilə bağlı zəruri məsələlər bu normativ hüquqi aktlarda birbaşa əksini tapmalı, əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin subyektləri əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin nəticələrini özləri rəsmiləşdirməli, yaxalanmış şəxslərin üstünü yoxlamaqla, nəqliyyat vasitələrinə baxış keçirməklə, binalara, o cümlədən yaşayış yerlərinə, hasarlanmış tikinti obyektlərinə, qurğulara və torpaq sahələrinə daxil olma və baxış keçirməklə cinayətin predmeti olan əşyaları aşkar edib bu barədə protokol tərtib etməli, toplanmış materialı, götürülmüş əşyaları və yaxalanmış şəxsi təhqiqatçı və ya müstəntiqə təqdim etməlidir.*

2. *Fikrimizcə, cinayət qanunvericiliyində, xüsusən də mülkiyyət əleyhinə olan cinayətə məruz qalan şəxsi ifadə edərkən Azərbaycan dilində daha çox “kənar şəxs” mənasını verən “özgə” sözünün əvəzinə, daha geniş mənada başa düşülən, özü-özlüyündə məhdudlaşdırıcı xarakterli olmayan sadəcə “şəxs” sözündən və ya “digər şəxs” sözlərindən istifadə edilməlidir.* “Şəxs” sözü qəsdə məruz qalan şəxsi daha düzgün, tam və uğurlu ifadə edə bilər. Bundan əlavə, bu növ cinayətlərdə “əmlak” sözünün işlədilməsi də bir sıra problemlərə gətirib çıxarmışdır. “Əmlak” sözünə mülki qanunvericilikdə anlayış verilməmiş, qüvvədə olan Mülki Məcəllənin yalnız “əşya hüququnun obyektləri” adlı 135.2-ci maddəsində uğursuz şəkildə “əmlak istənilən əşyaların və qeyri-maddi əmlak nemətlərinin toplusudur” kimi ifadə edilmişdir [6]. Həmin maddəyə əsasən bitkilər

və heyvanlar əşya deyildir. Əşyalar daşınmaz və daşınar ola bilər. Torpaq sahələri, yer təkli sahələri, ayrıca su obyektləri, meşələr, çoxillik əkmələr, binalar, qurğular və torpaqla möhkəm bağlı olan (ondan ayrılı bilməyən) digər əşyalar, yəni təyinatına tənəsübsüz zərər vurulmadan yerinin dəyişdirilməsi mümkün olmayan obyektlər daşınmaz əşyalardır. Torpaq sahəsi və torpaqla möhkəm bağlı olan (ondan ayrılı bilməyən) əşya vahid daşınmaz əşyadır və vahid mülkiyyət obyektidir. Başqa şəxslərə verilə bilən və ya sahibinə maddi fayda və ya başqa şəxslərdən nəyi isə tələb etmək hüququ vermək üçün nəzərdə tutulan tələblər və hüquqlar qeyri-maddi əmlak nemətləridir. Göründüyü kimi, mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlərdə qəsdin yönəldiyi predmetləri “əmlak” sözü ilə ifadə etmək kifayət qədər qüsurudur. İstənilən əşyanın oğurlanmasından və ya başqa şəxslərə verilə bilən və ya sahibinə maddi fayda və ya başqa şəxslərdən nəyi isə tələb etmək hüququ vermək üçün nəzərdə tutulan tələblər və hüquqlar hesab edilən qeyri-maddi əmlak nemətlərinin oğurlanmasından, soyğunçuluğa və ya quldurluğa məruz qalmasından necə danışmaq olar? Bundan əlavə, Mülki Məcəllənin sözü gedən maddəsində “çoxillik əkmələr” əşya hesab edilmişdir. Belə halda “çoxillik olmayan əkmələr” oğurlandıqda məsələ necə tənzimlənməlidir? Əşya hesab edilən heyvanlar, bitkilər, balıq və su bioresursları ilə bağlı məsələdə də fərqli vəziyyət yaranır: Faktiki xalqa, dövlətə məxsus olan balıq və digər su bioresurslarının, vəhşi heyvanların və ağacların (çöl ağacları, meşə fondu) gizli talanması baş verdikdə balıq və digər su bioresurslarına münasibətdə qanunsuz tutma (CM-in 256-cı maddəsi), heyvanlara münasibətdə qanunsuz ov etmə (CM-in 258-ci maddəsi), bitkilərə münasibətdə isə qanunsuz ağacəkəmə (CM-in 259-cu maddəsi) kimi ekoloji cinayətlər fəslində kriminallaşdırılmışdır. Təsadüfi deyildir ki, CM-in 259.1-ci maddəsində “kəsilməsi” sözündən sonra

mötərizə içində talama cinayətlərinə xarakterik olan “götürülmə” sözü qeyd edilmişdir. Bundan əlavə, torpaq sahəsindən torpaq, qum, çınqıl və s. qazılıb aparılması Cinayət Məcəlləsinin 255-ci (Yerin təkinin qorunması və istifadəsi qaydalarını pozma) maddəsi ilə tövsif edilir. Lakin bu cinayət də mahiyyətcə gizli talamadır. Deməli, qanunvericiliyə əsasən hər bir əmlakın talanması CM-in 177-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinə səbəb ola bilməz. *Fikrimizcə, mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlərdə, xüsusən də oğurluq, soyğunçuluq və quldurluqda konkret olaraq nələrin bu cinayətə qəsdlərə məruz qala biləcəyi ya qanunvericilikdə dəqiq müəyyən edilməli, ya da Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumu tərəfindən şərh edilməlidir.*

3. Bundan əlavə, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun “Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluğa dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 03 mart 2005-ci il tarixli qərarı bu sahədə tövsiflə bağlı bir çox məsələləri həll etsə də, bəzi anlaşılmazlıqlara və birmənalı olmayan baxışlara da səbəb olmuşdur. Belə ki, qərarın 13-cü bəndində qeyd edilmişdir ki, “Əgər təqsirkar yaşına, anlaşıq olmasına və ya başqa hallara görə cinayət məsuliyyətinə alına bilməyən digər şəxslərdən istifadə etməklə oğurluq, soyğunçuluq və ya quldurluq cinayətləri törətmişsə onun əməli (bilavasitə icraçı tərəfindən törədilən cinayət kimi CM-in müvafiq maddələrində ağırlaşdırıcı tövsifedici əlamətlər olmadıqda) müvafiq olaraq CM-in 177.1, 180.1 və ya 181.1-ci maddələri ilə tövsif edilməlidir. Hökm çıxararkən məhkəmə CM-in 34-cü maddəsində göstərilən əsaslar olduqda CM-in 61.1.3 və 61.1.5-ci maddələrinə istinad etməklə cinayətin bir qrup şəxsin tərkibində törədilməsi halını cəzanı ağırlaşdırıcı hal kimi tanımağa haqlıdır. Cinayət Məcəlləsinin 177.1, 180.1, 181.1-ci maddələri cinayət məsuliyyətinə cəlb etməyə imkan verən yaş həddinə çatmayan şəxslərdən istifadə etməklə əməlin törədilməsini

cinayət tərkibinin əlaməti olaraq nəzərdə tutulduğundan həmin hal Cinayət Məcəlləsinin 61.1.5-ci maddəsinə əsasən bu cinayətlərə görə cəza təyin edilərkən cəzanı ağırlaşdıran hal qismində nəzərə alınır. Eynilə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilməyən psixi pozuntudan əziyyət çəkən şəxsin cinayətin törədilməsinə cəlb edilməsi CM-in 61.1.5-ci maddəsinə istinad edilməklə cəzanı ağırlaşdıran hal qismində nəzərə alınmalıdır” [7]. Fikrimizcə, bu mövqə qanuni və həm də kifayət qədər ədalətli deyildir. Təsadüfi deyildir ki, Cinayət Məcəlləsinin 31-ci maddəsində iştirakçılıq “iki və ya daha çox şəxsin qəsdən cinayət törətməkdə qəsdən birgə iştirakı”, 34.2-ci maddəsində isə qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs tərəfindən törədilmiş cinayət “qabaqcadan razılaşmaqla iki və ya daha çox şəxsin birgə iştirakı ilə törədilən cinayət” kimi müəyyən edilmişdir[8]. *Ona görə də qeyd olunan halda şəxsin əməlinin qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs tərəfindən törədilən cinayət kimi tövsif edilməsi daha düzgün və ədalətli yanaşma olardı.* Çünki təqsirkar yaşına, anlaşıq olmasına və ya başqa hallara görə cinayət məsuliyyətinə alın bilməyən digər şəxslərdən istifadə etməklə həmin şəxslə cinayət əlaqəsinə girərək onunla birgə ictimai təhlükəli əməl törətdiyini dərk etmiş, onun ictimai təhlükəli nəticələrini qabaqcadan görmüş, bunları arzu etmiş və cinayətin törədilməsi ilə bağlı üzərinə düşən funksiyaları icra etmişdirsə, bu şəxsin əməlinin düzgün tövsifinə faktiki olaraq qabaqcadan əlbir olan bir qrupun digər üzvünün yaşı, anlaşıq olması və ya başqa hallara görə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmasının mümkünsüzlüyü təsir etməməlidir.

4. Qərarın 18-ci bəndinin sonuncu abzasında qeyd edilmişdir ki, “Əgər şəxs Cinayət Məcəlləsinin müvafiq olaraq, 177.2.1, 177.2.2, 177.2.3, 177.2.4, 177.3.1, 177.3.2, 177.4 və ya 180.2.1, 180.2.2, 180.2.3, 180.2.4, 180.2.5, 180.3.1, 180.3.2, 180.4, yaxud da 181.2.1, 181.2.2, 181.2.3, 181.2.4, 181.2.5, 181.3.1,

181.3.2, 181.4-cü maddələri ilə nəzərdə tutulmuş cinayətlərin real məcmusunu yaratmayan, ağırlaşdırıcı hallarda oğurluq, soyğunçuluq və quldurluq cinayəti törətmişsə, o zaman onun əməli CM-in daha ağır cəza nəzərdə tutan müvafiq maddəsi ilə tövsif edilməli, hökmün təsviri-əsaslandırıcı hissəsində isə bütün tövsifedici əlamətlər sadalanmalıdır” [7]. Buradan belə nəticə çıxır ki, şəxs qeyd olunan maddələrlə nəzərdə tutulmuş cinayətlərin real məcmusunu yaradan ağırlaşdırıcı hallarda oğurluq, soyğunçuluq və quldurluq cinayəti törətmişsə, o zaman onun əməli CM-in daha ağır cəza nəzərdə tutan müvafiq maddəsi ilə deyil, törətdiyi hər bir cinayətə müvafiq olan maddələrlə tövsif edilməlidir. Məsələn, “A” müəyyən bir tarixdə qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxsin tərkibində sadə oğurluq cinayəti, bir neçə gün sonra tək halda yaşayış sahəsinə qanunsuz daxil olmaqla oğurluq cinayəti və bir müddət sonra külli miqdarda ziyan vurmaqla oğurluq cinayəti törətdiyi halda onun əməlləri cinayətlərin real məcmusunu təşkil etdiyindən CM-in 177.2.1, 177.2.2, 177.2.3 və 177.3.2-cü maddələri ilə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməlidir. Lakin istintaq və məhkəmə təcrübəsi səhv istiqamətlənərək belə cinayətlərin (o cümlədən dələduzluq və digər) real məcmusu yarandığı hallarda da təəssüf ki, şəxsin əməlləri CM-in daha ağır cəza nəzərdə tutan müvafiq maddəsi (məsələn, 177.3.2-ci) ilə tövsif edilir, işlərə baxan məhkəmələr tərəfindən də belə qəbul edilərək hökm çıxarılır və ya hökmlər qüvvədə saxlanılır. *Yaranmış bu səhv təcrübənin dəyişdirilməsi üçün təklif edirəm ki, Ali Məhkəmə Plenumunun müvafiq qərarının 18-ci bəndinin sonuncu abzasından sonra cinayətlərin real məcmusu hallında əməllərin düzgün tövsifini müəyyən edən aşağıdakı cümlə əlavə edilsin: “Şəxs qeyd olunan maddələrlə nəzərdə tutulmuş cinayətlərin real məcmusunu yaradan ağırlaşdırıcı hallarda oğurluq, soyğunçuluq və quldurluq cinayətləri törətmişsə, o zaman onun əməlləri*

Cinayət Məcəlləsinin daha ağır cəza nəzərdə tutan müvafiq maddəsi ilə deyil, törətdiyi hər bir cinayətə müvafiq olan maddələrlə tövsif edilməlidir.” Nəzərə almaq lazımdır ki, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumu tərəfindən “Hədə-qorxu ilə tələb etmə işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 25 dekabr 1998-ci tarixli qərarında 30 aprel 2021-ci il tarixli qərarla edilmiş dəyişiklikdə cinayətlərin real məcmusuna münasibət bizim mövqeyimizə uyğundur və həm də daha aydın şəkildə ifadə edilmişdir. Belə ki, həmin qərarın 2-ci bəndinin sonuncu abzasında “Bununla belə, hədə-qorxu ilə tələb etmə bilavasitə zərər çəkmiş şəxsin əmlakının ələ keçirilməsi ilə müşayiət olunmaqla cinayətlərin real məcmusunu yaratdığı hallarda zorun xarakterindən asılı olaraq bu hərəkətlər hədə-qorxu ilə tələb etmə ilə yanaşı həm də soyğunçuluq və ya quldurluq kimi tövsif edilməlidir”, 7-ci bəndinin sonuncu abzasında isə “Təkrarlığı yaradan cinayətlərdən bəziləri CM-in 182.2-ci maddəsində göstərilən, bəziləri isə 182.3 və yaxud 182.4-cü maddələrində göstərilən tövsifedici əlamətlərə malik olduqda, hər bir əməl ayrıca – onu xarakterizə edən əlamətlərə görə, yəni CM-in 182.2-ci maddəsində göstərilən cinayətlə (məsələn, zor tətbiq etmə ilə törədilən hədə-qorxu ilə tələb etmə ilə) CM-in 182.3 və yaxud 182.4-cü maddələrində göstərilən cinayətlərin real məcmusu kimi tövsif olunmalı və təqsirkara cəza cinayətlərin məcmusu qaydasında təyin olunmalıdır”[9]. Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 16 və 18-ci maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 25 yanvar 2021-ci il tarixli qərarında da cinayətlərin real məcmusu halında hər bir cinayət əməlinin Cinayət Məcəlləsinin fərqli maddələrinin təsiri altına düşməsi qeyd edilmişdir” [11].

5. Həmin qərarın 19-cu bəndinin sonuncu abzasında qeyd edilmişdir ki, avtomobil və digər nəqliyyat vasitəsinin kabinəsi, oturmaq

salonu saxlanc yerlərinə aid olmadığından oradan hər hansı əşyanın gizlin götürülməsi saxlanc yerlərinə daxil olma kimi qiymətləndirilə bilməz [7]. Lakin qərarla bu əsaslandırılmamışdır. Fikrimizcə, nəqliyyat vasitələrinin (ictimai nəqliyyat vasitələri təyinatına uyğun istifadə edildiyi hallar istisna olunmaqla), o cümlədən onların karavan tipli və ya digər kilidlənmiş halda olan qoşqularının içərisindən oğurluğun ağırlaşdırıcı hal hesab edilməməsi doğru deyildir. Belə ki, nəqliyyat vasitələri mahiyyətcə saxlanc yerləri tiplidir, onların kilidlənən qapıları vardır, bir çox hallarda xüsusi mühafizə siqnalları ilə təchiz olunmuşdur. Nəqliyyat vasitələrinə və onların qoşqularına bu cürə maneələri dəf etmədən sahibinin (və ya qanuni istifadəçisinin) icazəsi olmadan kənar şəxsin daxil olması mümkün deyildir. *Hesab edirəm ki, yaranmış problemin aradan qaldırılması üçün Ali Məhkəmə Plenumunun məlum qərarında bu cür cinayət əməllərini Cinayət Məcəlləsinin 177.2.3-cü maddəsi ilə tövsif edilməsinə imkan verən dəyişiklik edilməli, eləcə də Cinayət Məcəlləsində dəyişiklik edilməklə 177.2.3-cü maddədə “başqa saxlanc yerlərinə” sözlərindən sonra “, o cümlədən nəqliyyat vasitələrindən və onların qoşqularından” sözləri yazılmalı, ya da ayrıca tövsifedici əlamət kimi 177.2.3-3-cü maddə nəzərdə tutulmalıdır.*

6. Qərarın 22-ci bəndinin 1-ci abzasında qeyd edilmişdir ki, “Şəxs, oğurluq, soyğunçuluq və ya quldurluq cinayəti törədərkən, qapıları, qıfılları, gözlükləri və s. qırmaqla, sındırmaqla yaşayış sahəsinə, habelə binaya və ya başqa saxlanc yerlərinə daxil olursa, o zaman əməl, müvafiq olaraq, CM-in 177.2.3, 180.2.3 və ya 181.2.3-cü maddəsi ilə tövsif edilməli, əməlin əlavə olaraq CM-in 186-cı maddəsi ilə də tövsif edilməsinə ehtiyac qalmır. Belə ki, bu halda zərərçəkmişin qeyd edilən əmlakının qəsdən məhv edilməsi ağırlaşdırıcı halda talama cinayətinin törədilməsi üsuludur. Oğurluq, soyğunçuluq və ya quldurluq cinayətləri törədilərkən, talamanın pred-

meti olmayan zərərçəkmişin əmlakı (məsələn, mebel, məişət texnikası və digər şeylər) qəsdən məhv edilərsə və ya zədələnersə, bu zaman əməl, buna əsaslar olarsa, əlavə olaraq CM-in 186-cı maddəsi ilə də tövsif edilməlidir” [7]. Qərarla ifadə edilmiş bu mövqe ilə razılaşmaq olmaz. Əmlakı qəsdən məhv etmə və ya zədələmə cinayətinin yalnız birbaşa qəsdlə törədilməsi kimi bir mövqe doğru deyildir. Talama məqsədilə yaşayış sahəsinə, binaya və ya başqa saxlanc yerinə qanunsuz daxil olmaq üçün qapını, pəncərəni, divarı, damı müxtəlif üsullarla kəsib, qırıb, sındırıb, dağıdıb, uçurub zədələdikdə və ya məhv etdikdə, bundan əlavə, saxlanc yerlərinə daxil olduqdan sonra pulu və ya digər əşyanı götürmək üçün saxlandığı seyfi, şkafi, yeşiyi və ya başqa bu tipli yeri zədələyən və ya yarasız hala salan, bununla da əmlakın sahibinə faktiki olaraq dolaylı qəsdlə ziyan vuran şəxsin əməlinin yalnız oğurluq, soyğunçuluq və ya quldurluq cinayəti ilə əhatə olunması düzgün hüquqi və ədalətli yanaşma deyildir. Bununla yalnız o halda razılaşmaq olar ki, əmlakın məhv edilməsi və ya zədələnməsi zamanı (dəymiş ziyanın məbləğindən asılı olmayaraq) ziyan oğurluq, soyğunçuluq və ya quldurluq nəticəsində talanmış əmlakın dəyəri (və ya pulun məbləği) ilə birlikdə ittihama daxil edilsin və ümumi məbləğ əməlin oğurluq, o cümlədən ağırlaşdırıcı hallarda xeyli, külli və ya xüsusilə külli miqdarda ziyan vurmaqla oğurluq (və ya soyğunçuluq, yaxud quldurluq) kimi tövsif edilməsinə birbaşa təsir göstərsin. Lakin Cinayət Məcəlləsinin 177.1 və 180.1-ci maddələri, xüsusən 181.2.4, 181.3.2 və 181.4-cü maddələri buna imkan vermir. Çünki cinayət qanununda oğurluq əmlakı gizli talama, soyğunçuluq isə açıq talamadır, tövsifedici əlamətləri isə bu əməllərin xeyli, külli və ya xüsusilə külli miqdarda ziyan vurmaqla törədilməsi kimi, quldurluq əmlakı ələ keçirmək üçün basqın, ağırlaşdırıcı halları isə xeyli, külli və ya xüsusilə külli miqdarda əmlak əldə etmək

məqsədi ilə törədilməsi kimi nəzərdə tutulmuşdur. *Qeyd olunanları ümumiləşdirərək hesab edirəm ki, talamanın predmeti olan əmlakın qəsdən məhv edilməsi və ya zədələnməsi halında da dəymiş ziyanın məbləği xeyli və ya külli miqdar təşkil etdikdə şəxsin əməli həm də CM-in müvafiq olaraq 186.1 və ya 186.2.1-ci maddəsi ilə tövsif edilməli, şəxs cinayətlərinin məcmusu üzrə məsuliyyətə cəlb edilməlidir.*

7. Son vaxtlar sahibi tərəfindən ictimai yerlərdə (o cümlədən, kafe və restoranlarda, parklardakı oturmaqların üzərində), ictimai nəqliyyatda (o cümlədən, taksilərdə), hava limanlarında, vağzallarda unudulmuş əmlak (daha çox hallarda mobil telefon, pul kisəsi və sair) daha sonra digər şəxslər tərəfindən müşahidə edilərək götürülür, sahibinə qaytarılmayaraq və ya bu mümkün olmadıqda müvafiq qaydada dövlət orqanlarına məlumat verilməyərək faktiki ələ keçirilir. Məlum olduğu kimi, Mülki Məcəllənin 186-cı maddəsinə görə, “itirilmiş əşyanı tapan şəxs tapıntı barədə onu itirmiş şəxsə, onun mülkiyyətçisinə, səlahiyyətli şəxsə və ya əgər mülkiyyətçi məlum deyilsə, polisə dərhal xəbər verməli və həmin əşyanı verməlidir. Əşyanı tapan şəxs mülkiyyətçinin məlum olduğu və ya mülkiyyətçinin əşyaya hüququnun artıq polisə bildirildiyi hallar istisna olmaqla, əşyanı tapan şəxs bu barədə xəbər verdiyi vaxtdan bir illik müddət keçdikdən sonra tapıntıya mülkiyyət hüququ əldə edir. Mülkiyyət hüququnun əldə edilməsi ilə bir vaxtda həmin əşyaya bütün başqa hüquqlara xitam verilir. Səlahiyyətli şəxs tapılmış əşyanı qəbul edərsə, onu tapan şəxs tapılmış əşyanın dəyərinin beş faizindən çox miqdarda bəxşiş tələb edə bilər. Bundan başqa, əşyanı tapan şəxs səlahiyyətli şəxsdən həmin əşyanın saxlanması xərclərinin əvəzini ödəməyi də tələb edə bilər. Əmlakı tapan tapıntı barədə məlumat verməmişsə və ya onu gizlətməyə cəhd göstərmişsə, bəxşiş almaq hüququ əmələ gəlir. Əşyanı tapan şəxs mülkiyyətdən imtina

edirsə, səlahiyyətli orqan bir il keçdikdən sonra əşyanı auksionda sataraq fayda götürə bilər və ya söhbət azqiyətli əşyadan gedirsə, onu pulsuz özgəninkiləşdirə bilər və ya məhv edə bilər. Əgər tapıntı heyvan və ya tez xarab olan əşyadırsa, yaxud saxlanması böyük xərc tələb edən əşyadırsa, bir illik müddət tətbiq olunmur və onların özgəninkiləşdirilməsi nəticəsində əldə edilmiş məbləğ mülkiyyətçiyə qaytarılır” [6]. Lakin tapılmış əşyanı qaytarmamağa görə mülki qanunvericilikdə onu tapan şəxsin bəxşiş almaq hüququnun itirilməsi, əşyanın sahibinin dəymiş ziyanı ondan tələb etmək hüququ istisna olunmasa da, hüquqi məsuliyyət nəzərdə tutulmamışdır. Tapılmış əşyanın qaytarılmaması ilə bağlı onu tapan şəxsin hərəkətlərinə birmənalı olaraq mülki qanunvericilik əsasında yanaşmaq fikrimizcə, doğru deyildir. Müasir dövrdə insanların yuxarıda qeyd etdiyimiz müxtəlif səbəblərdən öz əşyalarını unudub çıxıb getmələri və belə əşyaları tapan şəxslərin tapdığı əşyaya vicdansız dərəcədə sahiblənməsi geniş yayılmışdır. Belə ki, konkret cinayətə meyilli şəxslər vardır ki, məhz belə yerlərdə mütəmadi olub müşahidə apararaq sahibinin unuduğu əşyanı faktiki olaraq talayırlar. Bundan əlavə, fərdi taksidə müştərinin unudub getdiyi əşyaya avtomobilin sürücüsü və ya həmin müştəridən sonra avtomobilə əyləşmiş digər müştərinin tapıb sahibləndiyi hallarda da belə hərəkətlərin gizli talama hesab edilməməsi doğru yanaşma deyildir. *Fikrimizcə, bu məsələnin kifayət qədər aktuallığını və yaranmış narahat edici vəziyyəti nəzərə alaraq Ali Məhkəmə Plenumunun qərarı ilə tapılmış əşyanın vicdansızcasına sahiblənməsinin hansı hallarda oğurluq cinayətinin tərkibini yaratması ilə bağlı məsələ həllini tapmalıdır. Eyni zamanda, belə əməlləri Cinayət Məcəlləsində ayrıca maddə ilə kriminallaşdırmaq da mümkündür.* Bununla bağlı örnək olaraq Türk Cəza Qanununu göstərmək olar: həmin qanunun «İtirilmiş və ya səhv nəticəsində ələ keçirilmiş əşya üzərində sərəncam vermə» adlı

160-cı maddəsində itirilmiş olması səbəbi ilə sahibinin istifadəsindən çıxmış olan və ya səhv nəticəsində ələ keçirilən əşya üzərində geri qaytarmadan və ya səlahiyyətli orqanları xəbərdar etmədən mülkiyyətçisi kimi sərəncam vermə cinayət hesab olunur və oğurluqdan fərqli olaraq, yalnız şikayət olduqda cinayət təqibi aparılır [10].

8. İstintaq təcrübəsində müasir problemlərdən biri də qeyri-aşkar şəraitdə törədilmiş oğurluq cinayətlərinin araşdırılması zamanı oğurlanmış əmlak tapılmadığı halda onun dəyərinin müəyyən edilməsi üçün məhkəmə-əmtəəşünaslıq ekspertizasının təyin edilməsi və faktiki tədqiq edilməyən əşyanın dəyəri barədə ekspert rəyi (təcrübədə belə rəy “nəzəri rəy” adlandırılır) əsas götürülməklə qərarların qəbul edilməsidir. Halbuki Cinayət-Prosessual Məcəllə və «Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununa görə, ekspertiza tədqiqat obyektləri əsasında aparılır. CPM-in 127.1-ci maddəsinə görə, ekspertin rəyi onun tərəfindən yazılı şəkildə ifadə edilmiş elm, texnika, incəsənət və ya peşə sahəsində xüsusi biliklərə əsaslanmış: cinayət prosesini həyata keçirən orqanın və ya cinayət prosesi tərəflərinin ekspert qarşısında qoyduğu suallara, habelə iş materiallarının tədqiqi zamanı ortaya çıxan onun səlahiyyətlərinə aid digər halların araşdırılmasına dair nəticələri, bu nəticələri əsaslandıran ekspertin apardığı tədqiqatın təsviridir [5]. «Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 1-ci maddəsinə əsasən məhkəmə ekspertizası – təhqiqat, ibtidai istintaq orqanının və ya məhkəmənin (hakimin) icraatında olan işin halları barədə informasiya daşıyan maddi obyektlər, hadisələr və proseslər haqqında xüsusi elmi biliklər əsasında aparılan tədqiqatdır. Qanunun 8-ci maddəsinə görə, ekspert tədqiqatının obyektləri maddi sübutlar, sənədlər, müqayisəli tədqiqat üçün nümunələr, əşyalar, canlı insan və onun psixi vəziyyəti, heyvanlar, meyitlər və on-

ların hissələri, həmçinin əsasında məhkəmə ekspertizası aparılması üçün zəruri olan iş materiallarıdır [12]. Ekspert faktiki ona təqdim edilməyən, tədqiq etmədiyi bir əşyanın orta bazar qiyməti barədə rəy verir, həmin rəydəki qiymət də tədqiq edilməyən əşya (və ya oxşar əşya) barədə topdan və ya pərakəndə satış elanı barədə internet portallarından əldə edilmiş məlumatlara əsaslanır. Belə məlumatları cinayət təqibini həyata keçirən orqan da rahatlıqla əldə edə bilər. Göründüyü kimi, bu şəkildə “ekspertiza tədqiqatı aparılması” və sübut mənbəyi hesab edilən rəy verilməsi ekspertizanın və sübutetmənin mahiyyətinə uyğun deyildir. *Ona görə də təcrübədə oğurlanmış (və ya ələ keçirilmiş) əmlak tapılmadığı halda məhkəmə-əmtəəşünaslıq ekspertizası təyin edilməməli, zərərçəkmiş şəxsin həmin əmlak, o cümlədən onun dəyəri barədə verdiyi məlumatlar, eləcə də belə əmlakın satıldığı mağazalardan, istehsalçı şirkətlərdən (və ya onların ölkəmizdəki rəsmi təmsilçilərindən), pərakəndə və ya topdan satış üzrə internet portallarından əldə edilmiş məlumatlar ümumiləşdirilməklə zərərçəkmiş şəxsə vurulmuş maddi ziyanın məbləği müəyyən edilməlidir.* Təsadüfi deyildir ki, Ali Məhkəmə Plenumunun “Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluğa dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 3 mart 2005-ci il tarixli qərarının 27-ci bəndinin son abzasında da talanmış əmlakın qiyməti müəyyən edilərkən cinayət törədilən vaxt həmin əmlakın faktiki dəyərinin əsas götürülməsi, qiymət barədə məlumat olmadıqda ekspert rəyi ilə müəyyən edilməsinin mümkünlüyü də nəzərdə tutulmuşdur [7].

9. Son dövrlərdə istintaq və məhkəmə təcrübəsində eyni zamanda, məhkəmə-əmtəəşünaslıq ekspertizalarının (o cümlədən bəzi başqa ekspertizaların) aparılması qanunsuz olaraq cinayət təqibi ilə bağlı ekspert rəyi vermək səlahiyyəti olmayan müstəqil məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti ilə məşğul olan məhdud məsuliyyətli cəmiyyət kimi qeydiyyatla alınmış özəl qurumlara

həvalə edilir, alınmış heç bir hüquqi qüvvəsi olmayan «ekspert rəyi»nə istinad etməklə əsassız qərarlar qəbul edilir. Halbuki həmin firmalar məhkəmə ekspertizası idarəsi deyil, eyni zamanda orada çalışan şəxslər özəl məhkəmə eksperti şəhadətnaməsi almamış və barələrində məlumatlar Məhkəmə Ekspertləri Reyestrinə daxil edilməmişdir. Digər tərəfdən isə «Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında» Qanunun 21-ci maddəsinə görə, cinayət təqibi zamanı (xüsusi ittiham qaydasında həyata keçirildiyi hal istisna olmaqla) müstəntiq və təhqiqatçının qərarı əsasında ekspertiza yalnız dövlət orqanı olan məhkəmə ekspertizası idarələrinin ekspertləri tərəfindən həyata keçirilir, özəl ekspertlər cinayət işləri və araşdırma materialları üzrə ekspert rəyi vermək səlahiyyətinə malik deyildir, yalnız mülki və inzibati işlər üzrə fiziki və hüquqi şəxslərin, onların vəkilləri və nümayəndələrinin sifarişi üzrə aralarında bağlanmış müqavilə əsasında məhkəmə ekspertizasını həyata keçirə bilərlər [12]. İstintaq təcrübəsində belə səhvlərin qarşısının alınması üçün zəruri tədbirlər görülür. *Lakin bu məsələnin tamamilə aradan qaldırılması üçün məhkəmələr tərəfindən belə “rəy”lərin sübut hesab edilməməsi, həm də öz icraatlarında olan cinayət işləri üzrə təyin edilməməsi ilə bağlı da Ali Məhkəmənin Plenumu tərəfindən məhkəmələrə tövsiyə verilməsi daha səmərəli olardı.*

10. Bundan əlavə, fikrimizcə, yaşayış sahəsinə, habelə binaya, anbara və ya başqa saxlanc yerlərinə qanunsuz daxil olmaqla oğurluq əməlinin cinayət tərkibli olması üçün qəsdə məruz qalan əmlakın dəyərinin 100 manatdan çox olması tələbi doğru deyil. Bu tələb belə əməllərlə cinayət hüquqi mübarizəyə mənfəə təsir göstərir, həm də təcrübədə neqativ halların baş verməsinə (məbləği süni surətdə aşağı endirmə və sair) şərait yaradır. İctimai təhlükəlilik səviyyəsi digər gizli talamalardan fərqləndiyindən, xüsusən də mənzilə, digər saxlanc yerinə daxil olmaq üçün

müxtəlif çətin maneələrin dəf edilməsi, orada zərərçəkmiş və ya digər şəxsin olması halında baş verə biləcək daha ağır cinayət (soyğunçuluq, quldurluq, sağlamlığa ağır zərər vurma, adam öldürmə və sair) ehtimalını da nəzərə alaraq əməli törədənin peşəkarlığı və cinayətkar xarakterindən xəbər verdiyindən belə əməllərlə cinayət məsuliyyətinə cəlb etməklə mübarizə daha ədalətli və effektiv olardı. *Hesab edirəm ki, ümumiyyətlə gizli talamanın bütün formalarının, xüsusən də yaşayış sahəsinə, habelə binaya, anbara və ya başqa saxlanc yerlərinə qanunsuz daxil olmaqla törədilən gizli talamaların cinayət hesab edilməsi üçün əmlakın mülkiyyətçisi və ya digər sahibinə 100 manatdan yuxarı ziyanın vurulması tələbi aradan qaldırılmalı, Cinayət Məcəlləsində müvafiq dəyişiklik edilməklə 177-ci maddənin “Qeyd” hissəsinin 1-ci bəndinin birinci cümləsindən “177.1” rəqəmi və ikinci cümləsi tamamilə çıxarılmalıdır. Fikrimizcə, yaşayış sahəsinə, habelə binaya, anbara və ya başqa saxlanc yerlərinə qanunsuz daxil olmaqla törədilmiş cinayətlər zamanı faktiki talanmış əmlakın dəyəri və ya vurulmuş ziyanın məbləği az olduqda yüngül cəza təyin edilməsi və ya ümumiyyətlə cəza verilməməsi məsələsini məhkəmə həll etməli, cəzanın labüdlüyü prinsipi cinayət əməlini törətmiş şəxsin cəzalandırılması və ya onun məhkəmədə cəza təhdidi altında mühakimə olunması ilə təmin edilməlidir.*

Qeyd etmək yerinə düşər ki, Türk Cəza Qanununun 145-ci (malın dəyərinin az olması) maddəsində qeyd edilmişdir ki, oğurluq cinayətinin predmetini təşkil edən **malın dəyərinin azlığı səbəbi ilə**, veriləcək cəzada endirim tətbiq edilə, cinayətin törədilmə üsulu və xüsusiyyətləri də nəzərə alınaraq cəza tətbiqindən imtina oluna bilər. Həmin qanunun 150-ci (daha az cəza tətbiq edilməli hal) maddəsinə əsasən isə yağma (soyğunçuluq və quldurluq) cinayətinin predmetini təşkil edən **malın dəyərinin azlığı səbəbi ilə**, veriləcək cəza üçdə birdən yarıya qədər azaldıla bilər [11].

11. Narahatedici məsələlərdən biri də müasir dövrdə oğurluq cinayətlərinə cəhd, xüsusən də yaşayış sahəsinə, habelə binaya, anbara və ya başqa saxlanc yerlərinə qanunsuz daxil olmaqla oğurluq törətməyə cəhd cinayətləri ilə mübarizədə formalaşdırılmış mənfi təcrübədir. Təəssüf ki, təcrübədəki bu problem cinayət qanununda oğurluq cinayətinin tərkibinin yaranması üçün qəsdə məruz qalan predmetin dəyərinin 500 manatdan yuxarı (CM-in 177.2.1-177.2.3-2, 177.2.5 və 177.3.1-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərdə 100 manatdan yuxarı) olması tələbinin müəyyən edilməsi ilə bağlıdır. Əvvəllər, xüsusən yaşayış sahəsinə, habelə binaya, anbara və ya başqa saxlanc yerlərinə qanunsuz daxil olmaqla gizli talamaların istintaqı zamanı cinayətin predmetinin dəyəri məlum olmadıqda, yəni şəxsin konkret olaraq hansı dəyərdə olan əşyanı və ya hansı məbləğdə pulu talayacağı məlum olmadıqda da əməl CM-in 177.2.3-cü maddəsi ilə tövsif edilirdi, təbii olaraq da əməli törədənin təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb edilməsi haqqında qərarda hansı əmlakı və ya nə qədər pul vəsaitini talamağa cəhd etməsi qeyd olunmurdu. Lakin təxminən son 15 ildən artıq müddət ərzində təcrübə belə formalaşmışdır ki, əməli törətmiş şəxsin konkret olaraq nəyi oğurlayacağı sübut olunmadığı halda yaşayış sahəsinə, habelə binaya, anbara və ya başqa saxlanc yerlərinə qanunsuz daxil olmaqla faktiki oğurluq cinayəti törətməyə cəhd göstərmiş şəxs barədə qanunsuz qərarlar qəbul edilir: yəni ya cinayət işi başlanmır, ya da başlanmış cinayət işi üzrə icraata bəraətverici əsaslarla xitam verilir. Bu da yaşayış sahəsi, habelə bina, anbar və ya başqa saxlanc yerlərinin sahibi, istifadəçisinin hüquqlarının kobud surətdə pozulmasıdır. Qeyd olunan yerlərdən yalnız yaşayış sahəsinə orada yaşayanın iradəsi ziddinə daxil olmağa görə CM-in 157-ci (mənzil toxunulmazlığını pozma) maddəsi ilə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulsa da, məlum olduğu kimi, tamah niyyəti ilə, oğur-

luq məqsədi ilə mənzilə daxil olma bu maddənin təsiri altına düşə bilməz. Oğurluq cinayəti törətməyə cəhd cinayətləri ilə mübarizədə formalaşmış mənfi təcrübə cinayət etməyə cəhdin cinayət hüquqi mənasının düzgün qavranılmamasından irəli gəlməklə, cinayət qanunvericiliyinin kobud surətdə pozulması, cinayət qanununun vəzifələrinə əməl edilməməsi ilə nəticələnmişdir. CM-in 2-ci maddəsində mülkiyyəti cinayətkar qəsdlərdən qorumaq, habelə cinayətlərin qarşısını almaq bu Məcəllənin vəzifələri arasında göstərilmişdir [8]. Lakin oğurluq cinayəti etməyə cəhd faktları ilə mübarizədə cinayət qanununun nəzərə alınmaması və ya onda olan hər hansı boşluqlardan, ziddiyyətlərdən bəhanə olaraq istifadə olunması bu qanunun vəzifələrinin həyata keçirilməməsi, prinsiplərinin pozulmasıdır. *Qeyd olunanlar prizmasından da baxıldıqda gizli talamanın bütün formalarının, xüsusən də yaşayış sahəsinə, habelə binaya, anbara və ya başqa saxlanc yerlərinə qanunsuz daxil olmaqla törədilən gizli talamaların cinayət hesab edilməsi üçün talanan (və ya talamağa cəhd edilən) əmlakın dəyərini 100 manatdan yuxarı olması tələbi aradan qaldırılmalıdır.*

12. Probemli məsələlərdən biri də yaxın qohumların birinin digərinə, o cümlədən övladın öz valideyninə qarşı törətdiyi mülkiyyət əleyhinə cinayət əməlləri zamanı cinayət təqibinin aparılması sahəsində mövcuddur. Qanunvericilikdə tənzimlənməməsi, eləcə də rəsmi şərh və izah xarakterli müvafiq məhkəmə qərarlarının olmaması nəticədə təcrübədə belə faktlara cinayət təqibi orqanları tərəfindən bir çox hallarda laqeyd münasibət göstərilməsinə səbəb olmuşdur. İstintaq və məhkəmə praktikasında uşaq vaxtı ana-ata boşandıqdan sonra ana ilə qalmış, illər sonra atasını axtarıb tapmış, onun yaşadığı evin həyatindəki tikilidə yaşadığı zaman, atası və sonuncunun arvadı evdə olmadığı vaxt pəncərəni sındıraraq oğurluq etmiş şəxs, başqa halda isə xalasının evindən oğurluq etmiş şəxsin zərərçəkmişlərin davamlı

şikayətlərinin təsiri altında cinayət məsuliyyətinə cəlb olunaraq barələrində ittiham hökmlərinin çıxarılması kimi konkret hallar olsa da, həm qanunvericilikdəki boşluq, həm də təcrübədəki belə laqeyd münasibət vahid yanaşmanın formalaşmasına mane olmuşdur. Fikrimizcə, belə qeyri-müəyyənliyin yaranmasında yuxarıda vurğuladığımız kimi, CM-in mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlər fəslindəki maddələrdə “özgə” sözünün istifadə edilməsinin də təsiri olmuşdur. Türk Cəza Qanunu isə bizdəkindən fəqli olaraq müvafiq tənzimləməni etmişdir. Türk Cəza Qanununun 167-ci maddəsindən görünür ki, soyğunçuluq və quldurluq istisna olmaqla malvarlığına qarşı cinayətlərin yaxın qohumlarının zərərinə olaraq törədildiyi halda həmin qohuma cəza verilmir. Belə qohumların dairəsi həmin maddənin özündə dəqiq şəkildə müəyyən edilmişdir. Eyni zamanda bu maddənin ikinci bəndində belə cinayətlərin haqlarında boşanma qərarı verilmiş ər-arvaddan birinin, eyni evdə birgə yaşamayan qardaş-bacılardan birinin, eyni evdə birgə yaşayan əmi, dayı, bibi, xala, qardaş və ya bacının övladlarının, ər-arvadın qardaş-bacıları və sonuncuların ər-arvadlarının, ər-arvadın baba-nənələri və onlardan birinin ər-arvadının zərərinə törədildiyi halda, əməli törədən həmin qohum barəsində şikayət olunduğu halda veriləcək cəza yarıya endirilir [11]. *Fikrimizcə, vahid istintaq və məhkəmə təcrübəsinin formalaşmasını təmin etmək məqsədilə yaxın qohumlar və digər qohumlar tərəfindən törədilmiş mülkiyyət əleyhinə hüquqazidd faktların cinayət hesab edilməsi meyarları ilə bağlı bizim cinayət qanunvericiliyində də müvafiq tənzimlənmə aparılmalı və ya Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən rəsmi şərh verilməlidir.*

13. Son vaxtlar hüquq verən rəsmi sənədi istifadə etmək məqsədi ilə saxtalaşdırma və ya qanunsuz hazırlamaqla, bilə-bilə belə saxta sənədlərdən istifadə edilməklə daşınmaz əmlakın (dövlət və bələdiyyə fonduna aid torpaq sahəsinin) və

nəqliyyat vasitəsinin özgəninkiləşdirilməsi və ya buna cəhd edilməsi halları geniş yayılmışdır. Lakin mövcud cinayət qanunvericiliyi ictimai təhlükəliliyi daha ağır olan belə cinayətlərlə və peşəkarlığı daha yüksək olan belə cinayətkarlarla çevik və qətiyyətli mübarizəyə mane olmaqdadır. Belə ki, saxta sənəd hazırlayan şəxsin daşınmaz əmlakı ələ keçirən şəxslə cinayət əlaqəsinə girərək qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxsin tərkibində hərəkət etdiyi hallar istisna olmaqla, cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmasına imkan verən CM-in 320-ci (Rəsmi sənədləri, dövlət təltiflərini, möhürləri, ştapları, blankları saxtalaşdırma, qanunsuz hazırlama, satma və ya saxta sənədlərdən istifadə etmə) maddəsi böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayətlər kateqoriyasına aid olmaqla kifayət qədər yüngül cəza, o cümlədən 2 ilədək azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutmuş, məhkəmə təcrübəsində isə saxta sənəd hazırlayan və ya bilə-bilə saxta sənəddən istifadə edən şəxsə bir qayda olaraq azadlıqdan məhrum etmə ilə bağlı olmayan cəza tətbiq edilir və ya şərti azadlıqdan məhrum edilir. Eyni zamanda 178.1 və 178.2-ci maddələrin sanksiyası da kifayət qədər yüngül olmaqla belə cinayət əməlləri üzrə tətbiq edilən cəzalar Cinayət Məcəlləsinin 41.2-ci maddəsində təsbit olunan cəzanın məqsədlərinə, yəni sosial ədalətin bərpası, məhkumun islah edilməsi və həm məhkumlar, həm də başqa şəxslər tərəfindən yeni cinayətlərin törədilməsinin qarşısının alınmasına nail olmağa imkan vermir. *Fikrimizcə, bu növ cinayətlərlə effektiv mübarizənin təşkil edilməsi, cinayətlərin qarşısının alınması, cəzanın məhkumun islah edilməsi və həm məhkumlar, həm də başqa şəxslər tərəfindən yeni cinayətlərin törədilməsinin qarşısının alınması kimi məqsədlərinə nail olunması üçün CM-in 178 və 320-ci maddələrində dəyişiklik edilməklə aşağıdakı şəkildə ağırlaşdırıcı hallar nəzərdə tutulmalıdır:*

“178.3.4.daşınmaz əmlakın və ya nəqliyyat vasitəsinin ələ keçirilməsi məqsədilə törədildikdə -”

“320.1-1. Bu Məcəllənin 320.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əməllər daşınmaz əmlakın və ya nəqliyyat vasitəsinin ələ keçirilməsi məqsədilə törədildikdə -

beş ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.”

14. Mülkiyyət əleyhinə cinayətlər arasında əmlakı qəsdən məhv etmə və ya zədələmə əməlləri xüsusi yer tutur. Bu sahədə də qanunvericilikdə müəyyən problemlər mövcuddur. Cinayət Məcəlləsinin 186.1-ci maddəsinə əsasən əmlakı qəsdən məhv etmə və ya zədələmə əməllərinin zərərçəkmiş şəxsə xeyli miqdarda (yəni CM-in 177-ci maddəsinin Qeyd hissəsinə əsasən 5000 manatdan artıq) ziyan vurulduqda cinayət hesab edilməsi [8], fikrimizcə, ədalətli və cinayətkarlığı qarşı mübarizə siyasətinə uyğun olmayan yanaşmadır. Hesab edirik ki, belə əməllərin oğurluq və dələduzluq kimi mülkiyyət əleyhinə digər cinayətlərdən kriminallığı və ictimai təhlükəliliyi daha artıqdır. Oğurluq və dələduzluq əməlləri zamanı cinayəti törədən şəxs bir qayda olaraq əşyanı ələ keçirib tamlığını pozmadan ona sahiblənir, ondan özü və ya üçüncü şəxslər faydalanır. Nəticədə bu cinayətlər üzrə cinayət təqibinin gedişində həmin əşyanı tapıb sahibinə qaytarmaq imkanı itirilmir. Lakin əmlakı qəsdən məhv etmə cinayətlərində əmlak faktiki məhv olduğundan və ya tam yarsız vəziyyətə düşdüyündən onu sahibinə qaytarmaq qeyri-mümkün olur, əmlakı qəsdən zədələmə cinayətlərində isə əmlak qismən yarsız hala düşdüyündən sahibi ondan əvvəlki kimi istifadə edə bilmir, təmir etdikdən sonra da həmin əmlak faktiki olaraq zədələnib sonradan bərpa və ya təmir olunduğundan həm maddi dəyəri aşağı düşür, bir çox hallarda da sahibinin “gözündən düşmüş” olur. CM-in 186.1 və 186.1-ci maddələrinin sanksiya hissəsində də ciddi fərq, uyğunsuzluq və anlaşılmazlıq vardır. Belə ki, 186.1-ci maddədə qeyd olunmuş cinayəti törətməyə görə azadlıqdan məhrum etmə ilə bağ-

lı olmayan cəzalarla yanaşı iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulduğu halda, 186.2-ci maddəsində göstərilən həmin cinayətin ağırlaşdırıcı hallarına görə yeddi ildən on ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası müəyyən edilmişdir. Bir cinayət əməlinin sadə halı ilə ağırlaşdırıcı hallarının cəzaları arasında belə kəskin fərq doğru yanaşma deyil, fikrimizcə, CM hazırlanarkən, eləcə də sonradan dəyişikliklər edilərkən bu, sadəcə diqqətdən yayınmışdır. Qeyd olunanları ümumiləşdirərək hesab edirik ki, CM-in 186.1-ci maddəsindən *“zərərçəkmiş şəxsə xeyli miqdarda ziyan vurmaqla törədildikdə”* sözləri çıxarılmalı, 177-ci maddəsinin *Qeyd hissəsinin 1-ci bəndinin 1-ci cümləsinə “186.1-ci”* sözləri əlavə edilməli, 2-ci bəndində *“185-187”* rəqəmləri çıxarılaraq əvəzinə *“185 və 187”* rəqəmləri qeyd edilməli, 186-cı maddəyə aşağıdakı məzmununda yeni 186.1-1-ci maddə əlavə edilməlidir:

*“186.1-1. Eyni əməllər zərərçəkmiş şəxsə xeyli miqdarda ziyan vurmaqla törədildikdə-
üç ildən altı ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.”*

15. Ziddiyyətli məsələlərdən biri də xüsusi tarixi, elmi, ədəbi və ya mədəni dəyəri olan əşyaların və ya sənədlərin talanması, eləcə də qəsdən məhv edilməsi və ya zədələnməsi cinayətləri ilə mübarizə sahəsindədir. Belə ki, Cinayət Məcəlləsinin 183-cü maddəsində talamanın xüsusi növü kimi *“xüsusi tarixi, elmi, ədəbi və ya mədəni dəyəri olan əşyaları və ya sənədləri üsulundan asılı olmayaraq talama”* ayrıca kriminallaşdırılmış, həmin əmələ və ağırlaşdırıcı hallarına görə 177-ci maddədə nəzərdə tutulmuş cəzalardan daha ağır cəzalar nəzərdə tutulmuşdur [8]. Lakin əmlakı qəsdən məhv etmə cinayəti ilə bağlı qanunverici fərqləndirmə aparmadığından belə cinayət əməlləri CM-in yalnız 186-cı (əmlakı qəsdən məhv etmə və ya zədələmə) maddəsi ilə məsuliyyətə səbəb olur və həmin maddənin ağırlaşdırıcı hallarında da xüsusi dəyəri

olan əşyaları məhv etmə və ya zədələmə nəzərdə tutulmamışdır. Baxmayaraq ki, CM-in 183.2.3-cü maddəsində xüsusi tarixi, elmi, ədəbi və ya mədəni dəyəri olan əşyaların və ya sənədlərin talanması həmin əşya və ya sənədlərin məhv olmasına, korlanmasına və ya dağıdılmasına səbəb olduqda ağırlaşdırıcı hal kimi nəzərdə tutulsa da, bu norma talama cinayəti törədilərkən belə nəticələrin baş verməsi halında tətbiq edilə bilər. Talama cinayətlərinin törədilməsi ilə bağlı olmadan, şəxs sair niyyətlərlə belə əşya və ya sənədi məhv etdikdə və ya zədələdikdə isə, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, yalnız 186-cı maddə üzrə məsuliyyətə cəlb ediləcəkdir. *Yaranmış boşluğun aradan qaldırılması üçün CM-ə xüsusi tarixi, elmi, ədəbi və ya mədəni dəyəri olan əşyaları və ya sənədləri qəsdən məhv etmə və ya zədələməyə görə ayrıca cinayət məsuliyyəti müəyyən edən 186-1-ci maddəsi əlavə edilməlidir.* Xarici ölkələrin qanunvericiliyində belə təcrübə vardır. Məsələn, Qazaxıstan Cinayət Məcəlləsinin 203-cü maddəsində tarix, mədəniyyət abidələrini, təbiət komplekslərini və ya dövlət mühafizəsinə götürülmüş obyektləri, habelə xüsusi tarixi, elmi, bədii və ya mədəni dəyərə malik olan əşyaları və ya sənədləri qəsdən məhv etmə və ya zədələməyə görə məsuliyyət nəzərdə tutulmuşdur [13].

16. Dələduzluq cinayətləri ilə bağlı da bir sıra narahatedici məqamlar vardır. Belə ki, cinayət təqibi orqanları bir çox hallarda, xüsusən dələduzluq barədə şikayətlərin araşdırılması zamanı prosesual qərarların preyardisial əhəmiyyətini düzgün nəzərə almırlar. Belə ki, CPM-in 65.7-ci maddəsinə əsasən məhkəmənin mülki iş, kommertiya və ya inzibati mübahisə üzrə qanuni qüvvəyə minmiş qərarı cinayət prosesini həyata keçirən orqan və cinayət işinə baxan məhkəmə üçün yalnız hadisənin olub-olmaması hissəsində məcburidir. Həmin Məcəllənin 142.2-ci maddəsinə görə, mülki iş, kommertiya və ya inzibati mübahisə üzrə qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmənin qərarı cinayət

işi üzrə icraatda təhqiqatçı, müstəntiq, prokuror və ya məhkəməyə yalnız hadisənin yaxud hərəkətin olub-olmaması hissəsində məcburidir və təqsirləndirilən şəxsin təqsirli olub-olmaması nəticəsini əvvəlcədən həll etmir [5]. Lakin təcrübədə cinayət təqibi orqanları səhvə yol verərək mülki qaydada baxılmış qərarları bütövlükdə preyardisial hesab edir, nəticədə ya cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi, ya da cinayət işi üzrə icraata xitam verilməsi haqqında qərarlar qəbul edirlər. *Halbuki məhkəmənin mülki iş, kommersiya və ya inzibati mübahisə üzrə qanuni qüvvəyə minmiş qərarında hadisənin, yaxud hərəkətin olması (baş verməsi) təsdiq olunduğu halda, bu qərar cinayət təqibi üzrə həmin hadisə, yaxud hərəkətin olması hissəsində ən təkzibolunmaz sübut kimi qəbul edilməli, cinayət təqibi orqanı həmin hadisə, yaxud hərəkətin olmasının artıq sübut edildiyini qəbul etməli, bu hadisə və ya hərəkətdə şəxsin təqsirli (konkret halda əməldə dələduzluq cinayətinin tərkibinin) olub-olmadığını müəyyən etməlidir.*

17. Məlum olduğu kimi, qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsinin qəbul olunduğu vaxtdan keçən müddət ərzində dələduzluq cinayətlərinə dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında Ali Məhkəmənin Plenumu tərəfindən 31 yanvar 2002-ci il və 11 iyun 2015-ci il tarixlərdə qərarlar qəbul edilmiş, hər iki qərar istintaq və məhkəmə təcrübəsində bir sıra məsələlərlə bağlı kifayət qədər narahatlıqlar, ziddiyyətlər və qeyri-müəyyənliklər yaratmışdır. Xüsusən sonuncu qərarın 36-cı bəndində dələduzluq xarakterli əməllərin dələduzluq, rüşvət alma (passiv rüşvətخورluq), rüşvət vermə (aktiv rüşvətخورluq) və vəzifəli şəxsin qərarına qanunsuz təsir göstərmə (nüfuz alveri) cinayətləri ilə tövsif edilməsi əsasları uğursuz qaydada müəyyən edilərək bu sahədə həmin vaxta qədərki təcrübəni tamamilə dəyişdirməyə, faktiki dələduzluğa məruz qalmış şəxslərin zərərçəkmiş şəxs qismində tanınma və maddi ziyanını tələb etmək imkanlarını aradan

qaldırmağa yönəlmişdir [14]. Lakin, gözlənilməli kimi, qərarın 36-cı bəndi təcrübədə demək olar ki, nəzərə alınmadı. Nəhayət, Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun sorğusu əsasında Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumu tərəfindən 14 iyul 2022-ci il tarixdə Şuşa şəhərində qəbul edilmiş “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 73-1, 178-ci maddələrinin və 312-ci maddəsinin Qeyd hissəsinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” qərarı bu sahədəki qeyri-müəyyənliklərin aradan qaldırılmasına şərait yaratmış oldu. Həmin qərarla qeyd edilmişdir ki, “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 63-cü maddəsində təsbit edilmiş təqsirsizlik prezumpsiyası prinsipi baxımından rüşvət verən şəxs Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 312-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinə uyğun olaraq rüşvət vermə haqqında müvafiq dövlət orqanına könüllü məlumat verdiyinə görə cinayət məsuliyyətindən azad edildiyindən, barəsində törədilmiş dələduzluq cinayət işi üzrə onun zərərçəkmiş qismində tanınması mümkün hesab edilməlidir” [15]. Bundan sonra Ali Məhkəmə Plenumu 19 may 2023-cü il tarixli 11/2023 nömrəli qərarı ilə 11 iyun 2015-ci il tarixli qərarının faktiki tətbiq edilməyən 36-cı bəndini tamamilə yeni redaksiyada verdi. Yeni redaksiyada olan 36-cı bənddə nəzərdə tutulmuşdur ki, “Bu xarakterli işlər üzrə zərərçəkmiş şəxs qismində tanınma, cinayət nəticəsində vurulmuş ziyanın ödənilməsi və yaxud ələ keçirilmiş əmlakın xüsusi müsadirəsi kimi məsələlər həll olunarkən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 73-1, 178-ci maddələrinin və 312-ci maddəsinin Qeyd hissəsinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 2022-ci il 14 iyul tarixli Qərarı rəhbər tutulmalıdır.” [16].

18. Müasir dövrdə dələduzluq cinayətləri ilə mübarizə bütövlükdə cinayətkarlığa qarşı mübarizənin ən aktual sahələrindən biridir. İlk

öncə ona görə ki, bu gün dələduzluq cinayətləri geniş yayılmış, həm də əksər cinayət əməllərindən fərqli olaraq hansı əməlin dələduzluq hesab edilməsi sahəsində birmənalı olmayan yanaşmalar, ziddiyyətli fikirlər bu mübarizəyə əhəmiyyətli surətdə mane olmaqdadır. Fikrimizcə, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 178.1-ci maddəsində dələduzluğa verilmiş anlayış hazırda bu sahədə cinayət təqibi orqanlarının cinayətkarlıqla mübarizə fəaliyyətinə mane olmaqdadır. Belə ki, CM-in 178.1-ci maddəsində dələduzluq, “etibardan sui-istifadə etmə və ya aldatma yolu ilə özgənin əmlakını ələ keçirmə və ya əmlak hüquqlarını əldə etmə” [8] kimi təsbit edilmişdir. Əvvəla, həmin maddədə istifadə edilmiş “özgə” sözünü doğru hesab etmirik (bunu məqaləmizin 2 və 12-ci bəndlərində geniş əsaslandırmağa çalışmışıq, ona görə də burada təkrarlamağa ehtiyac yoxdur). İkincisi, dələduzluq cinayətinin əmlak və ya əmlak hüquqlarını əldə etmə kimi ifadə edilməsi bu cinayətin müasir dövrdə bütün təzahür formalarına və törədilmə üsullarına reaksiya verməyə imkan vermir. Üçüncüsü, dələduzluğun həm də etibardan sui-istifadə etməklə törədilməsi barədə qanunvericilikdə ifadə edilmiş mövqə ilə bağlıdır. Belə ki, aldatma elementləri olmadan dələduzluq cinayətini təsəvvür etmək mümkün deyildir. Aralarında etibarlı münasibətlər olan (və ya ən azı zərərçəkmiş qarşı tərəfi etibarlı şəxs hesab etdiyi halda) şəxslərin birinin digərinə qarşı hansı hərəkəti aldatma elementləri olmadan dələduzluq kimi qiymətləndirilə bilər? Şəxs sahibini aldatmadan ona etibar edilən əşyanı necə ələ keçirə bilər? Hesab edirik ki, aldatmaya xas təzahür formaları, yalan vədlər, hiylə olmadan edilmiş hərəkətlər dələduzluq hesab edilə bilməz. Təsədüfi deyildir ki, Mülki Məcəllədə də mülki münasibətlər zamanı qanunazidd hərəkətlər olaraq etibardan sui-istifadə deyil, aldatmadan bəhs etmişdir. *Ona görə də CM-in 178-ci maddəsinin mətnində “etibardan sui-istifadə*

etmə”nin nəzərdə tutulmasına ehtiyac yoxdur, hər bir halda etibar edilən adam da olsa, kənar şəxs də olsa bu cinayətin törədilməsi zamanı təqsirkar hər bir halda zərərçəkmiş birbaşa və ya dolayı yolla aldadır. Əslində Ali Məhkəmə Plenumunun mövqeyi də belədir: “əmlak sahibi öz əmlakını və ya ona olan hüququnu başqa şəxslərə yalan vədlərin təsiri altında könüllü surətdə verir” [14]. Konstitusiya Məhkəməsinin də formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə görə, dələduzluq cinayəti digər talama cinayətlərindən fərqli olaraq, məhz aldatma və ya etibardan sui-istifadə etmə yolu ilə törədilir və əmlak sahibi öz əmlakını və ya ona olan hüququnu başqa şəxslərə yalan vədlərin təsiri altında könüllü surətdə vermiş olur. Təqsirkar şəxs etibardan sui-istifadə etmə və ya aldatma yolu ilə zərərçəkmiş şəxsi yanılma dərəcəsinə çatdırmaqla əmlakın ona verilməsinə nail olur. Məhkəmənin 31 oktyabr 2022-ci il tarixli qərarında etibardan sui-istifadəyə “etibarlı münasibətlərdən sui-istifadə” kimi anlayış verilərək faktiki olaraq eyni sözlər təkrarlanmış, eləcə də qeyd edilmişdir ki, “etibardan sui-istifadə, həmçinin şəxsin əmlakı və ya ona olan hüququ əvəzsiz şəkildə ələ keçirmək məqsədi ilə üzərinə götürdüyü hər hansı öhdəliyi yerinə yetirmək niyyətində olmadığı hallarda yaranmış olur” [17]. Əslində şəxsin üzərinə götürdüyü öhdəliyi yerinə yetirməməsi də aldatmadır, çünki şəxs hər hansı öhdəliyi yerinə yetirəcəyini vəd edib bunu etmədiyi halda zərərçəkmiş aldatmış olacaqdır. Bəzi keçmiş sovet respublikalarından fərqli olaraq bir sıra Avropa ölkələrinin də cinayət qanunvericiliklərində də dələduzluğun yalnız aldatma ilə bağlı olan cinayət olması qəbul edilir. Belə ki, dələduzluq Türk Cəza Qanununun 157-ci maddəsində “hiyləli davranışlarla bir kimsəyi aldadıb, onun və ya başqasının zərərinə olaraq, özünə və ya başqasına bir yarar təmin” etmə [11], Almaniya Federativ Respublikası Cəza Məcəlləsinin 263-cü maddəsində “özü və ya üçüncü şəxs üçün qeyri-

qanuni maddi mənfəət əldə etmək məqsədilə yalan sözlər deməklə və ya faktları təhrif etməklə və ya gizlətməklə başqasının əmlakına zərər vurma” [18], Fransa Cinayət Məcəlləsinin 313-1-ci maddəsində “saxta addan və ya saxta statusdan istifadə etməklə, yaxud həqiqi statusdan sui-istifadə etməklə, yaxud aldadıcı fəndlərdən istifadə etməklə törədilən, hər hansı fiziki və ya hüquqi şəxsi yolundan azdırmaqla və bununla həmin şəxsi özünə və ya üçüncü şəxslərə ziyan vuran pul vəsaitlərini, qiymətli kağızları, qiymətli əşyaları və ya hər hansı digər əmlakı verməyə, xidmətlər göstərməyə və ya müqavilə bağlamağa, vəzifə müəyyən edilməyə yönələn və ya vəzifədən azad edən hərəkətlər etməyə yönəltmə” [19], Gürcüstan Cinayət Məcəlləsinin 180-ci maddəsində “qanunsuz ələ keçirmək və ya əmlak hüququ əldə etmək məqsədilə başqasının əşyasına aldatma yolu ilə sahiblənmək” kimi təsbit edilmişdir [20]. Burada xüsusi olaraq qeyd edilməlidir ki, əməlin dələduzluq kimi təsvif edilməsi üçün hər cürə aldatma, bəsit yalan deyil, məhz zərərçəkmiş şəxsi yanından aldatma, hiyləli davranışlarla aldatma baş verməlidir.

19. Nəzərə alınmalıdır ki, müasir dövrdə dələduzluq cinayətinin yeni-yeni təzahür formaları, həm də törədilmə üsulları meydana çıxır. Bunlardan şəxsin pulunun (və ya digər əşyasının) borc adı ilə, aylıq faiz (el arasında “sələm”) adı ilə, birgə biznes qurmaq adı ilə götürüb qaytarmama hallarını da göstərmək olar. Bu kimi halların birmənalı olaraq dələduzluq kimi qiymətləndirilməməsi nəticəsində yaranmış cəzasızlıq şəraitində cinayətlərin artması, dələduzların bu vəziyyətdən sui-istifadə edərək cinayət təqibindən yayınmaları narahətədar hallardandır. Təcrübədə bəzi hallarda şəxs məhz dələduzluq niyyətini gizlətmək, bunu pərdələmək üçün zərərçəkmiş şəxsdən aldığı pulun bir qismi ilə müəyyən işlər görərək etibarlı insan, şirkət, tərəfdaş görüntüsü yaradır, lakin daha sonra vədinə əməl etməyərək

pulu (və ya digər əşyanı) öz ehtiyacları üçün sərf edir. Digər halda şəxs pulu sahibindən borc adı ilə, ya aylıq faiz ödəmək, yaxud bizneslə məşğul olub “gəlir”, “qazanc” vermək şərti ilə, ya da belə şərtlər olmadan sadəcə qısa müddət sonra qaytarmaq adı ilə alıb ələ keçirir. Bu zaman bəzi hallarda şəxs pul sahibini inandırır ondan və ya sonuncunun tanışından əlavə pul əldə etmək, yaxud ondan şikayət etməsinin bir müddət qarşısını almaq və ya şikayət olunduqda mülki mübahisə kimi “don geyindirmək” üçün bir neçə ay ərzində vəd etdiyi aylıq faizi və ya “qazanc”ı verir. Ali Məhkəmə Plenumunun 11 iyun 2015-ci il tarixli məlum qərarında qeyd edilmişdir ki, mülki münasibətlərdən irəli gələn (məsələn, qanuna müvafiq olaraq bağlanmış borc, kredit, icarə və sair müqavilələr üzrə) öhdəliklərin yerinə yetirilməməsi yalnız o halda dələduzluq kimi qiymətləndirilə bilər ki, şəxsin həmin müqavilələri bağlamazdan əvvəl özgənin əmlakını və ya əmlaka olan hüququnu əvəzsiz olaraq ələ keçirmək niyyətində olması müəyyən edilmiş olsun. Qalan hallarda belə öhdəliklərin yerinə yetirilməməsi məsələsinə mülki mühakimə icraatı qaydasında baxıla bilər. Lakin fikrimizcə, Ali Məhkəmə Plenumunun qərarında belə tələbin qoyulması dələduzluq cinayətləri ilə mübarizəyə mənfi təsir göstərməklə təcrübədə neqativ hallara da yol açmaqdadır. Şəxsin müqavilə bağlamazdan əvvəl belə niyyətdə olmasının müəyyən edilməsi tələbinin birmənalı olaraq təsbit olunması, fikrimizcə, absurddur. Təbii ki, bu niyyətin əvvəldən olması halının müəyyən edilməsi yaxşı olardı, lakin hər fakt üzrə sübuta yetirilməsi faktiki olaraq mümkün deyildir. Fikrimizcə, dələduzluq cinayətinin sübuta yetirilməsində subyektiv cəhətin daha məcburi olan elementləri, əməlin qəsdən və tamah niyyəti ilə törədilməsi, şəxsin üzərinə götürdüyü vədi yerinə yetirmək səlahiyyət və ya imkanında olmaması və ya sonradan bu vədi faktiki yerinə yetirməməsi, belə səlahiyyət və ya imkan-

da olduğu halda özündən asılı olan hərəkətləri etməməsi və sair daha zəruri xüsusiyyətlər nəzərə alınmalı, lakin hər bir faktın özünün, törədilmə üsullarının və metodlarının fərdi xüsusiyyətləri də üzə çıxarılmalıdır. *Ona görə hesab edirik ki, Ali Məhkəmənin Plenumu dələduzluğun müasir dövrdə yuxarıda qeyd etdiyimiz və ya digər yeni-yeni təzahür formalarını və törədilmə üsullarını nəzərə almaqla bunlarla mübarizəyə mane olmayan formada daha təkmil yeni qərar layihəsi (ya da 11 iyun 2015-ci il tarixli məlum qərarında dəyişikliklər barədə qərar layihəsi) hazırlayıb, hüquq tətbiqedənlərin müzakirəsinə çıxarmalıdır.*

20. Son illərdə təmir-tikinti, eləcə də məbel istehsalı və quraşdırılması ilə məşğul olan firmalar və ya şəxslər tərəfindən müştərilərin aldadılaraq pullarının ələ keçirilməsi, maddi ziyan vurulması halları geniş yayılmışdır. Lakin belə əməllərlə mübarizə heç də adekvat deyildir. Əsas problem belə xarakterli işlər üzrə bəraət hökmlərinin çıxarılması, hətta qətimkan tədbiri məsələsinə baxılarkən “bu cinayət deyil”, “bəraətlik işdir” (*Ağır cinayət ittihamına 3 nəfər hakimdən ibarət kollegial qaydada bir neçə ay, bəzən bir ildən artıq müddətdə baxılaraq, məhkəmə istintaqında ittiham və müdafiə tərəfinin təqdim etdiyi, eləcə də məhkəmənin təşəbbüsü ilə tələb edilmiş sübutlar tədqiq olunmaqla ittiham və ya bəraət hökmü çıxarıldığı halda, belə ittiham üzrə şəxsin barəsində həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi məsələsinə baxan 1 nəfər hakimin ən maksimum halda 1-2 saat davam edən prosesin nəticəsində şəxsin əməlinin mülki xarakterli olması qənaətinə gəlib həbsdən imtina haqqında bəraət hökmünə bənzər qərar qəbul etməsi nə dərəcədə doğrudur?*) kimi fikirlər formalaşdırması, nəticədə belə tipli şikayətlər əsasında toplanmış materialların və ya cinayət işlərinin prokurorluqda müzakirəsi zamanı məhkəmələrin mövqeyinin əsas gətirilərək rədd və ya xitam qərarlarının qəbul edilməsinə

dair təşviqlərin verilməsidir. Burada qeyd olunmalıdır ki, konkret bir iş üzrə şirkət yaradaraq 6 şəxsi mənzillərini təmir edib təhvil vermək adı ilə aldadıb onların müxtəlif məbləğlərdə pullarını ələ keçirən şəxsə 2023-cü ilin yanvar ayında Nərimanov Rayon Məhkəməsində bəraət (bu hökmdə məhkəmənin gəldiyi nəticə kifayət qədər mübahisə doğurur) verildikdən sonra təcrübədə presedent kimi həmin hökmə əsaslanma halları da olduqca narahatedicidir. Belə halların olması və sonradan davam etməsi bunun tendensiya hal almasına gətirib çıxara bilər. Məlum olduğu kimi, qitə hüquq sisteminə aid olan bizim hüquq sistemimizdə Ali Məhkəmə Plenumunun 30 mart 2006-cı il tarixli 5 nömrəli qərarına [21] əsasən İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedentləri istisna olmaqla, cinayət-prosessual qanunvericilik məhkəmə qərarlarının presedent kimi istifadə edilməsinə icazə vermir. CPM-in 142.1-ci maddəsinə görə, cinayət təqibi üzrə məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü cinayət təqibi üzrə icraatda həm müəyyən olunmuş hallara, həm də onların hüquqi qiymətinə görə təhqiqatçı, müstəntiq, prokuror və ya məhkəmə üçün məcburidir [5]. Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 142-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” 08 yanvar 2020-ci il tarixli qərarında müəyyən edilmişdir ki, pre-yudisiya, daha əvvəl baxılan iş üzrə sübutetmə predmetinə aid olan və qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə hökmü ilə müəyyənləşdirilən halların bir daha sübuta yetirilməsi zərurətindən azad olunmanı nəzərdə tutur. Qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə hökmünün pre-yudisiallığı, həmin hökmün çıxarıldığı şəxslərin dairəsi ilə məhdudlaşır [22].

Hesab edirik ki, etibarlı biznes mühitinin formalaşdırılması, qanuni və vicdanlı ticarət fəaliyyətinin təşviq edilməsi, qanuni və vicdanlı ticarət fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslərin insanları aldadaraq faydalananlardan fərqləndirilməsi,

müştərilərin ticarətə, biznesə inamının möhkəmləndirilməsi üçün biznes sahəsində faktiki dələduzluq edən şəxslərin əməllərinin ifşa və məsuliyyətə cəlb edilməsi nəinki vacibdir, həm də belə əməllərə görə daha ciddi cəzaların real olaraq tətbiqi cinayətə görə məsuliyyətin labüdlüyünü (qaçılmazlığını) daha təsiredici formada təmin edir. Məlum olduğu kimi, cəzaların məqsədi cinayət törətmiş şəxsi islah etmək, həm məhkumlar, həm də başqa şəxslər tərəfindən yeni cinayətlər törədilməsinin qarşısını almaqdır. *Ona görə də ticarət sahəsində dələduzluq əməlləri ilə cinayət hüquqi mübarizənin daha ciddi aparılmasına, bu əməllərin ətraflı araşdırılmadan səhvən mülki xarakterli olması qənaətinə gəlinməsi kimi yanlış tendensiyanın aradan qaldırılması və həm də belə əməllərin CM-in 178.2-ci maddəsində tövçifedici əlamət kimi ayrıca kriminallaşdırılmasına ehtiyac vardır.*

Təsadüfi deyildir ki, bəzi xarici ölkə qanunvericiliklərində, o cümlədən Türk Cəza Qanununun 158-ci maddəsində ticarət fəaliyyəti zamanı tacir və ya şirkət yöneticisi tərəfindən dələduzluq, eləcə də sərbəst məslək sahibləri tərəfindən, məsləklərdən dolayı onlara duyulan güvəndən sui-istifadə etməklə dələduzluq xüsusi olaraq fərqləndirilərək ağırlaşdırıcı hal kimi nəzərdə tutulmuş və belə əməllərə görə üç ildən on ilədək azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulmuşdur.

21. Dələduzluğun ən təhlükəli və son illərdə geniş yayılmış növlərindən biri də dövlət orqanlarının səlahiyyət dairəsinə aid olan məsələlərin həll edilməsi adı ilə vətəndaşların pulunun aldatma yolu ilə ələ keçirilməsi hallarıdır. Bunlardan işə düzəltmək, işə bərpa etdirmək, əlillik dərəcəsi,

pensiya düzəltmək, ləğv edilmiş əlillik dərəcəsi və pensiyanı bərpa etdirmək, diplom təsdiq etdirmək, həbs edilmiş və ya azadlıqdan məhrum edilmiş şəxsi azad etdirmək, haqqında olan cinayət işini xitam etdirmək və sair göstərmək olar. Belə əməllərin dələduzluğun digər növlərindən fərqləndirilərək daha ciddi cəzalar müəyyən edilməsi olduqca vacibdir. Lakin CM-in 178-ci maddəsinin, onun tövçifedici əlamətləri və sanksiyalarındakı cəzalar bu növ dələduzluq əməlləri ilə mübarizə üçün əlverişli deyildir. Burada ən həssas məsələ odur ki, belə cinayətlər və onlarla mübarizə vətəndaşlarla dövlət orqanları, xüsusən hüquq mühafizə və məhkəmə orqanları arasındakı münasibətlərə birbaşa təsir göstərir, bu cinayətlərə görə qanunvericilikdə yüngül cəzaların nəzərdə tutulması nəticəsində ciddi tədbirlərin görülməməsi insanların bu orqanlara inamını sarsıdır, cinayətkarların sanki “qorunduğu” görüntüsünü yaradır. Dövlətin, onun hüquq mühafizə orqanları və məhkəmələrinin nüfuzunun möhkəmləndirilməsi, onlara olan güvənin sarsılmaması üçün cinayət törədən şəxslərin, o cümlədən dövlət orqanlarının səlahiyyətlərinə aid məsələlərin həll edilməsi adı ilə dələduzluq edən şəxslərlə effektiv qətimkan tədbirləri və cəzalarla, cəzaların labüdlüyü və sərtliyi ilə mübarizə aparılmalıdır. *Bu məqsədlə ilk öncə dövlət orqanlarının səlahiyyət dairəsinə aid olan məsələlərin həll edilməsi adı ilə vətəndaşların pulunun aldatma yolu ilə ələ keçirilməsi tövçifedici əlamət kimi CM-in 178.3-cü maddəsində ayrıca kriminallaşdırılmalıdır.*

İstifadə edilmiş mənbələr:

1. “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 59.1.9 və 60-cı maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 02 aprel 2012-ci il və “Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 132.1.2 və 53-cü maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun 11 noyabr 2021-ci il tarixli qərarları: [Elektron resurs]/URL: <https://www.constcourt.gov.az/az/decision/232>, <https://constcourt.gov.az/az/decision/1246>

2. “Normativ hüquqi aktlar haqqında” 21 dekabr 2010-cu il tarixli Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Qanunu: [Elektron resurs]/URL:<https://e-qanun.az/framework/21300>
3. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 74-cü maddəsinin və Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 39, 40 və 305.1-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun 14 sentyabr 2021-ci il tarixli qərarı: [Elektron resurs]/URL: <https://www.constcourt.gov.az/az/decision/1242>
4. “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti” haqqında 28 oktyabr 1999-cu il tarixli Azərbaycan Respublikasının Qanunu: [Elektron resurs]/URL:<https://e-qanun.az/framework/2938>
5. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi: [Elektron resurs]/URL: <https://e-qanun.az/framework/46950>
6. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi: [Elektron resurs]/URL: <https://e-qanun.az/framework/46944>
7. “Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluğa dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 03 mart 2005-ci il tarixli qərarı: [Elektron resurs]/URL: <https://e-qanun.az/framework/16706>
8. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi: [Elektron resurs]/URL: <https://e-qanun.az/framework/46947>
9. “Hədə-qorxu ilə tələb etmə işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 25 dekabr 1998-ci il tarixli qərarı: [Elektron resurs]/URL: <https://e-qanun.az/framework/17805>
10. Türk Ceza Kanunu: [Elektron resurs]/URL:<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf>
11. “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 16 və 18-ci maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun 25 yanvar 2021-ci il tarixli qərarı: [Elektron resurs]/URL:<https://constcourt.gov.az/az/decision/1199>
12. «Məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında» 18 noyabr 1999-cu il tarixli Azərbaycan Respublikasının Qanunu: [Elektron resurs]/URL:<https://e-qanun.az/framework/91>
13. Уголовный Кодекс Республики Казахстан (с изменениями и дополнениями по состоянию на 12.09.2023 г.): [Elektron resurs]/URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=31575252#pos=203;-60
14. “Dələduzluq cinayətlərinə dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 11 iyun 2015-ci il tarixli qərarı: [Elektron resurs]/URL: <https://e-qanun.az/framework/47280>
15. “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 73-1, 178-ci maddələrinin və 312-ci maddəsinin Qeyd hissəsinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun 14 iyul 2022-ci il tarixli qərarı: [Elektron resurs]/URL: <https://www.constcourt.gov.az/az/decision/1303>
16. “Dələduzluq cinayətlərinə dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 2015-ci il 11 iyun tarixli 7 nömrəli Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun Qərarında dəyişiklik edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 19 may 2023-cü il tarixli qərarı: [Elektron resurs]/URL: <https://supremecourt.gov.az/storage/pages/316/plenum-id-89.pdf>
17. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 177 və 178-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I hissəsi baxımından və Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 318 və 391.8-1-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun 31 oktyabr 2022-ci il tarixli qərarı: [Elektron resurs]/URL: <https://www.constcourt.gov.az/az/decision/1320>
18. Уголовный Кодекс Федеративной Республики Германия: [Elektron resurs]/URL: <https://constitutions.ru/?p=24969>
19. Уголовный Кодекс Франции: [Elektron resurs]/URL: <https://constitutions.ru/?p=25017>
20. Уголовный Кодекс Грузии: [Elektron resurs]/URL:<https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=254>
21. “Ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Avropa Konvensiyası müddələrinin və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedentlərinin tətbiqi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 30 mart 2006-cı il tarixli qərarı: [Elektron resurs]/URL: <https://e-qanun.az/framework/16701>
22. “Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 142-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun 08 yanvar 2020-ci il tarixli qərarı: [Elektron resurs]/URL: <https://www.constcourt.gov.az/az/decision/1103>

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ БОРЬБЫ С ИМУЩЕСТВЕННЫМИ ПРЕСТУПЛЕНИЯМИ

РЕЗЮМЕ

Данная статья посвящена современным проблемам борьбы с имущественными преступлениями в нашей стране. Учитывая достаточную актуальность борьбы с имущественными преступлениями, путем привлечения внимания научной общественности и правопрктиков к неопределенностям, проблемам, дефектам и недостаткам законодательства, расследования и судебной практики в сфере борьбы с имущественными преступлениями, в статье выдвинут ряд конкретных предложений по их решению.

Mikayilli Yasin Rasim

MODERN PROBLEMS OF FIGHTING PROPERTY CRIMES

SUMMARY

This article is dedicated to the modern problems of fighting property crimes in our country. Taking into account the sufficient relevance of fighting property crimes, by attracting the attention of the scientific community and law practitioners to the uncertainties, problems, defects and deficiencies in legislation, investigation and judicial practice in the sphere of fighting property crimes, in the article a number of certain proposals have been given regarding their solution.

Redaksiyaya daxilolma tarixi: 10.12.2024
Təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 12.01.2024
Çapa qəbul olunma tarixi: 14.01.2024